

Barbu Ștefănescu Delavrancea

BASME, POVESTIRI ȘI NUVELE

CUPRINS

Schiță biografică.....	3
Palatul de cleștar	7
Fata moșului	18
Neghiniță	37
Depart, departe	52
Norocul dracului	75
Bunicul	92
Bunica	97
Sorcova	102
Domnul Vucea	109
Sultănica	134
Hagi-Tudose	165
Zobie	188
Iancu Moroi	199
Răzmirița	227
Odinioară	235
Pravoslavnicul și slăninile	241
Fanta-Cella	246
Note	254

PALATUL DE CLEȘTAR

Cam pe la începutul vremilor, până unde praștia minții nu azvârle, se povestește, așa, ca din scorneală, că omul era croit din alte foarfeci și cioplit din altă bardă.

Tot cu mâini și cu picioare era și pe-atunci, tot cu ochi și cu urechi, tot cu nasul deasupra gurii și cu călcâiele la spate, dar de învârtea copacul smuls din rădăcină și mi-ți izbea la mir leii pustiilor, dihăniile cădeau tumba, cu labele în sus, marghiolindu-se a moarte.

Apele curgeau la vale și munții se ridicau în sus. Nu se pomeneau flori pe cer și stele pe pământ – ca pe la pârdałnicii noștri de stihari –, dar multe nu erau așa după cum sunt.

Împărații de mureau în luptă de buzdugan, bine, iar de nu, li se uitau de zile. Numai dacă barba le mătura țărâna la nouă coți în urmă, chemau pe unul din feciori, pe cel mai viteaz și mai cu minte, și-i dăruiau naframa, inelul, paloșul, stema și gonaciul, ca să poată împărați și război în locul lor.

Apărarea și dreptatea atârnav de tăișul paloșului. Cu mintea cântăreau și hotărau, iar cu paloșul împărțeau. Și spun unii că pe atunci mergea mai bine cu

Respect pentru oameni și cărți

minte dreaptă și fără de legi, decât, ca în zilele noastre, cu legi drepte și cu minte strâmbă.

Pe-așa vremuri se zice că ar fi văcuit împăratul cu stema ruptă din soare, în cel mai frumos palat de cleștar și peste cel mai înțelept și mai viteaz norod.

Nu era crai pe care împăratul cu stema ruptă din soare să nu-l fi domolit, că nici o oaste dușmană nu putea să-i stea împotriva. La vreme de adânci bătrâneți sta înzăuat în fruntea ostașilor, călare pe un bidiviu ce arunca pe nări trâmbe de fum și limbi de foc. Și toți ai săi prindeau la inimă și biruiau, căci așa li se păreau lor cum era el de bătrân și înzilizit, tocmai ca o lance ruginită, care de-a pururea răpusesse pe oricine izbise.

Dar cât era de mare și de vestit, că se dusesse vestea până unde pământul e drob și piftie, de-a surda îi fură toate.

Într-o sfântă de vineri, cam pe la chindii, numai ce i se păru că stema din cununa împărătească se umflă și crește, crește, ba cât oul de găscă, ba cât un boșar, și-i îndoii grumajii, și-l plecă la pământ. Înfricoșat, împăratul se luptă ce se luptă cu namila de diamant, iar la urma urmei căzu cu fața în jos, podidindu-l un plâns de foc.

Nu trecu cât ai scăpăra din amnar, și se apropiară de împărat, cu mângâieri și dezmierdări, odrasla lui de trei fete ca trei zâne, surori și nepoate, care mai de care mai chipeșe și mai dragălașe. Apoi veniră mai-marii tronului

și slugile ohavnice. Toți cu toți ieșiră ca dintr-o lacră, să cază cu mătâni, doară or curma focul împăratului.

Cel mai de frunte dintre sfătuitoari aduse vorba cam așa:

— Luminate împărate, care paloș ca al măriei-tale n-a mai fost atâtea veacuri întunecat și frânt la războaie? Care împărăție a rămas, atâta amar de vreme, neștirbită și cinstită pe fața pământului? Care răsură e mai învoaltă și mai rumenă ca domnița, fata cea întâi născută a măriei-tale? Care mură să fie mai neagră ca ochii celei mijlocii? Care rază mai luminoasă ca domnița cea mai mică? Apoi, luminate împărate, după atâtea noroace și bunătăți, ce-i fi având ca să te mai tânguiești?

Împăratul, de ochii neamurilor și ai norodului curmându-și plânsul, mulțumi tuturor și, furișând sfios ochii în sus, văzu că stema nu e nici mai mare, nici mai mică de cum trebuia să fie.

Se potoli și făcu semn ca toți să plece, își sărută părințește copilele și opri lângă dânsul pe sora lui cea mai mare, care era și cea mai înțeleaptă, și-i zise încet, că zidurile de-ar fi auzit, nu l-ar fi auzit:

— Surioară, surioară, lipește urechea ta de inima mea, și ce-i auzit să rămâie... Pe mine m-a ajuns grea bătrânețe, că uneori stema din frunte crește, crește, se-ntunecă, și de ce se întunecă, e mai grea, până ce mă culcă la pământ. Vezi tu, pare-mi-se că în această arătare e căderea mea și-a neamului meu din scaunul domniei, că din cele trei împărătese ce mi-au slujit de soții n-am avut parte de parte bărbătească. Că făceau câte-o

Respect pentru oameni și cărți

fată și-a doua oară, cum făceau băiat, mureau și cuconul, și muma cuconului. Cea din urmă mi-a zis: „Măria-ta, împărăția ce stăpânești a fost zidită de un bărbat, și ori cade, ori se însutește de o femeie, iar de cucon de parte voinicească n-ai să ai parte“.

— Ei, Doamne, și dumneata, îi răspunse soră-sa, mângâindu-l ca pe-un copil speriat, eu văd că stema e cum era, și tot la locul ei. Cât despre vorba muierescă, cea de pe urmă, ca și cea dintâi, tot fără noimă și fără de înțele rămâne.

— Tatăl meu, urmă împăratul, mi-a zis: „Fătul meu, în cal îți las goana voinicului, în inima ta vitejia, în paloș biruința, iar la temelia «palatului de cleștar», odihna norodului tău. Acolo zac, la umbră, ferecate, patimile mari și mici, care fac pe om fericit și nefericit. Ia seama, fătul meu, că de le-i slobozi, ai să-ți vezi supușii pe unii în desfătări, iar pe alții în ahtieri. Ține aste patru chei, și să nu cobori în cele patru încuieri de sub talpa palatului decât atunci când ți-o pieri o rază din frunte și mărirea ți-o îndoi grumajii.“

Împăratul scoase din sân patru chei, una de aramă, alta de argint, una de aur și alta de diamant, și le dete soră-sei și-i porunci să se ducă într-ascuns să deschiză și să se coboare sub talpa de la răsărit a palatului și să cerceteze cuvântul înțelepciunii asupra stemei împărătești, care uneori crește, se împătrește și se întunecă, și de ce se întunecă e mai grea, până ce-l doboară la pământ.

Noaptea, târziu, sora împăratului își făcu o cruce, își făcu două, își făcu trei și, cum învărti cheia de aramă în broasca beciului de la răsărit, o vijelie îi amuți auzul, apoi locul pe care sta i se afundă până la glezne, până la brâu, până la gât, iar de-i trecu dincolo de creștet, o văpaie, ce lumina fără să ardă, îi învălui obrazii.

La o cutremurare strașnică, două porți, țipând în copilele groase, se deschiseră, la dreapta și la stânga, și sora împăratului se pomeni într-o cameră cu totul și cu totul de aramă. Și când trecu prin alte două încăperi, una de argint și alta de aur, sora împăratului văzu minunea minunilor: stoluri de păsări care cântau ca din tilinci de argint și zburau în toate părțile, și unele i se puseră pe umeri și-și răsfirară aripile luminoase, zornăindu-le ca pe niște bănuți de aur vânturați din mână în mână.

Când descuie broasca de diamant, sora împăratului împietri de spaimă... în prag se zvârcolea o namilă de balaur și-și despica fălcile cât să înghită un călăreț cu cal cu tot.

Limbile lui, ca niște săgeți pârjolite, le azvârlea din beregată și le înfigea pe nările nasului, scuișând clăbuc, care se închega și se rostogolea bășici albe de mărgăritar. Solzăria lui era ca un curcubeu de-a lungul spinării.

— Ah! muieră cu suflet de bărbat, zise balaurul, ține-ți îngerii, și ce-i vedea să nu te sperii că cine ține cheile tainelor e și mai mare și mai tare ca mine!

Respect pentru oameni și cărți

N-apucă să-și vie în fire sora împăratului, că strălucirea camerei de diamant îi luă ochii cu sclipirile de toate fețele.

Când se trezi, se feri în lături. Lângă ușă, trei femei, în cătușe și priponite la zid de trei belciuge groase. Cea dintâi ar fi fost frumoasă de n-ar fi zâmbit și n-ar fi mișcat gura necontenit, clevetind fără noimă. A doua bolboșea ochii săi verzurii, scăpărând scânteii de mânie. A treia, groasă ca o butie, rumenă și voinică, și tot semăna, ca o soră bună, cu celelalte două costelive și pițigăiate.

— Domniță, ce mai e pe lumea de pe tărâmul vostru? nicio ceartă? nicio ocară?

— Domniță, te-aș face praf și fărâme dacă nu m-aș teme că n-aș mai avea pe cine urî!

— Domniță, de când v-am părăsit, nu mai e pui de om fericit!

Așa ziseră pe rând cele trei surori: Zavistia, Pizma și Prostia.

Sora împăratului se simți, o clipă, rea, cum nu mai fusese, cu o mâncărime în vârful limbii și proastă ca un buștean.

Se strecură pe lângă toate tainele încătușate în cruci, până în dreptul altor trei, cu părul din frunte zbârlit, cu coamele despletite, care zbierau de se zguduia din temelie peștera de diamant, mușcând din carnea lor de le țâșnea sângele.

Lângă ele sta una neclintită, senină, pe gânduri, cu privirea dulce și fără pic de amăgire.

Numai ea, dintre toate, era slobodă. Și, din privire, socotea, osânda și ierta. Alta nu putea fi decât Înțelepciunea.

De-a dreptul la ea se duse sora împăratului și-i dădu în genunchi, îi sărută mâna dreaptă, o puse la frunte, apoi îi zise:

— Tu, care ești mai frumoasă ca revărsatul zorilor, mai dulce ca laptele îndoit cu miere din faguri, mai blândă ca mielul de trei zile și, după Atotțiitorul, cea mai adâncă la înțeles, tu știi de ce și cine m-a trimis pe acest tărâm. Povățuiește-mă, Îndurătoareo, ca să pot mângâia zilele tulburate ale împăratului cu stema ruptă din soare.

— Spune viteazului bătrân că, trecând pe lângă toate patimile, la hotarul nebuniei, ai dat de Înțelepciune. Și spune-i că l-au ajuns zilele, că dacă stema îl apasă așa de greu, nici nu se mărește, nici se micșorează, ci-l apasă, așa cum atârnă și el de greu pe perina de pe scaunul împărăției. Și spune-i că, neavând copil de parte bărbătească, să cunune pe una din fete cu flăcăul care, zicând din fluier, îi va preface părul în inele de aur, cu flăcăul care se învește cu cerul și dorește mai mult ca fitecine din toată împărăția. Acestuia să-i dea năframa, inelul, paloșul, gonaciul și stema.

Când sora împăratului plecă, se năpustiră asupra ei, s-o soarbă și mai multe nu, Furia, Smintenia și Pizma. Ce valmă de vaiete și blesteme, că se clăti încăperea din temelie, și grinzile porniră din locul lor! În acel vuiet,

Respect pentru oameni și cărți

glasul Înțelepciunii se risipi ca nisipul în luptă cu vje-lia. Iar sora împăratului, pierzându-și cumpătul, se repezi pe ușă afară, scăpând cele patru chei, care zornă-iră pe pardoseală...

Când se trezi pe tărâmul împărăției, toate ușile i se pecetluseră în urma ei. Și plânse ce plânse cheile pierdute, apoi se gândi cum să mintă împăratului de-o veni vorba despre chei, căci plecase cu mintea de nouă coți și i se scurtase de zece.

Când împăratul auzi cuvântul Înțelepciunii, puse de răscoli domnia în cruciș și în curmeziș, doar de-o afla pe cel ce ar dori mai mult ca fitecine, cât, cu dorul și cu cântecul, să poleiască cosițele unei domnițe de-a sale și să se vrednicească de scaunul împărăției.

Și-a întâlnit, în crețul crângurilor, vânători ce prind iepurii de coadă, în văgăunile munților, delii ce rup ursul în două, parc-ar rupe un fuștei de ceapă, la picu-rișul izvoarelor, năzdrăvani care adună scânteile din coada licuricilor de fac vâlvătăi în miezul nopții. Dar unii doreau bogăție, alții slavă, alții tinerețe fără bătrânețe. Și cosițele domnițelor au rămas tot ca mai nainte, și împăratul tot fără chef.

Într-o zi, cam pe înserate, cercetașii domniei, rupți de oboseală, pe malul unui râuleț ce șerpuia ca o fâșie de argint, deteră peste un voinic cu pletele revărsate, ce zicea din fluier de te slăvea.

Și ce mândrețe de voinic!

Cum îl văzură, ascultară teacă de pământ migala de suierături care se-nșira și se deșira ca o binecuvântare a sufletului.

— Ce dorești, voinice, grăi ceaușul împărătesc, ce dorești tu după pofta inimii?

— Cinstiți boieri, alt nimic, să trăiesc, să cânt, să mor...

N-apucă să sfârșească bine cuvintele, și se zăriră câțiva călăreți, gonind năuci de înghițeau poștiiile.

De sub copitele armăsarilor vâjâiau pietrele ca niște gloanțe. Cum ajunseră, flăcâii se opriră ca un zid.

— Stați, zise unul dintre ei, să-mi luați pe-acest băiat și drept la scaunul împărăției să mi-l duceți.

Bietul băiat se împotrivi: „Ba că nu merg, ba că n-am furat nimic, păcatele mele...” Dar n-avu ce face.

Când ajunseră în fața palatului, tot norodul era de față cu mănunchiuri de flori. Buciumașii, fluierarii și surlașii sunau ca de alai mare. Și cu toții se ploconeau la flăcăiandrul cu coama neagră și lucie ca păcura. Iară el căsca ochii mari și, suflet smerit, nu-i trăsnea prin cap de ce și cui să i se facă așa sărbătorire.

Pe scările palatului, împăratul, rezemat pe toiag, aștepta voios și, de cum zări pe flăcău, îi sări de gât, sărutându-l și pe-o parte, și pe alta.

— Tu ești dorul nevinovat, zise împăratul, prin barba albă ce i se lungise până la pământ, alesul Înțelepciunii și al meu, hai de-ți vezi mireasa și să domnești pe scaunul pe care am domnit și eu.